

15-3-27

Núm. 39

nóss

CASTELLAS

BOLETIN MENSUAL
da
CULTURA GALEGA

DIREITOR LITERARIO
Vicente Risco

DIREITOR ARTISTICO
Alfonso R. Castelao

DIREIÇÃO E REDAUCIÓN

Sto. Domingo, 47 - OURENSE

ADEMINISTRACIÓN:

Real, 36 1.º - A CRUÑA

ABONAMENTO

Doce números, na Península	6 pesetas.
Fora da Península	15 ..
Número solto na Península	1 ..
Na Arxentina	60 centavos
En Cuba	30 ..

NOTA

Este boletín non publicará mais orixinais qu'os que foran directamente solicitados pol-a Dirección. Tampouco se fai solidario das ideas n=eles emitidos, a non sêr dos que por non iren rubrados, enténdense que son da Redacción.

Os pagos son adiantados e os gastos de xiro de conta dos suscritores

SUMARIO

Os europeos en Abrantes, por Vicente Risco.

A volta, por R. Otero Pedrayo.

Papeletas pra un inventario das mámoas galegas, por F. L. Cuevillas.

Arquivo filolóxico e etnográfico de Galiza

Notas de arqueoloxía e folk-lore arousáns, por F. Bouza Brey.

Glosas hestórecas, por M. Bergueiro.

Os homes, os feitos as verbas, pol-a Redacción.

Reloxería ZENITH

MÁQUINAS PARLANTES, DISCOS
AGULLAS e ACCESORIOS

M. CALVIÑO -- Ourense

VICENTE RISCO

ABOGADO

Sto. Domingo, 47-2.º OURENSE

BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GALEGA

Ano IX

Ourense 15 Marzal 1927

Núm. 39

OS EUROPEOS EN ABRANTES

EPOPEIA EN PROSA

ABRANTES, ANTES DA IMIGRACIÓN EUROPEIA

A hestoria esta non é a da colonización d'Abrantes, anque pareza que leva ise camiño. Dend'a súa fundación, Abrantes tiña estación do camiño de ferro, Casa-coartel da Guardia Civil e mais estanco. Non é o *Poble Gris* de Santiago Rusiñol, porque é moito mais pequeno. Nin é aldea, nin é vila, nin é cibdade. Non ten hestoria nin falla que lle fal; millor dito, a verdadeira hestoria d'Abrantes é a qu'í-mos contar.

Procedamos con orde: Abrantes áchase soparada do río Miño pol-os seguintes valados: un gran coiñal queimado pol-o Sol; unhas velgas de millo resequido e poeirento; o camiño de ferro co seu leito de coyo partido, e mais a estación. O lugar componse de caxe-qu'unha dúzia de casas, ó longo d'unha estrada poeirenta, chantada d'acacias de bola. Por fronte ó río, érguese un monte pelado e negro, pol-o que rupíran as cabras, s'as houbera. A flora é pouco variada, agás as acacias de bola y-o millo, medran na aba do monte, fentos e carpazas, e arredor da estación e das casas danse as ortigas. A fauna componse d'algú-nas pítas, unha vaca, un porco e unha borrica; ademais, en cada casa hai uns cantos cás; en cada coito, unha chea de chinchas, y-en

todas partes unha infinidá de moscas. Tocentes á poboación humana; anqu'aixiña coñece un a todos, non se pode calcular ben o número d'almas.

Socialmentes, a poboación divídese en tres clases: a alta é o médeco; a médea o xefe d'estación e o cabo da Guardia civil, e a baixa todol-os demais. Esta división tripartida fúndase na consideración social, mais pódese fa-guer outra antr'o elemento militar e o civil, ou-tra antr'a clás industrial e a clás agraria etcé-tera, porqu'Abrantes é un mundo en pequeno. En Abrantes non hai costumes... Os homes xúntanse na tenda, onde venden viño e grasio-sas. O viño, cand'hai colleita no país, é agrio; cando nona hai, é composto. As grasiosas teñen a temperatura do tempo: quentes no vrau e frias no inverno. As mulleres xúntanse nas portas. Os nenos e os cás xúntanse en todas partes.

Com'as grasiosas, así é o clima d'Abrantes: no inverno é un laziar, no vrau é un inferno. O vrau d'Abrantes é bíblico: é unha praga, é as dez pragas d'Exipto... Entón o río descobre outro tanto coiñal que fumea ó sol: aquela é a *concha* d'Abrantes. As moscas veñen en nu-bes negras com'a langosta, a pegárense na porta da tenda, nas caras dos abranteses, no pescozo da vaca e da burra, nas paredes, nas mesas, nas grasiosas, no caldo e no viño... Cada un que pasa -cáxeque solo nenos e cás- vai envolto n-unha polvoriña qu'o fei

nvisíbre. Os abranteses, non podendo faguer outra cousa, sudan. Si outro exercicio fan, morren.

Auga n'hai mais qu'a do río. Alá van apañala as mulleres, dand'un arrodeio de dous kilómetros pra non pisaren os coysos ardendo; cando chegan á casa a metade da y-aíga secou, e a outra ferve, de xeito que cáxeque non compre acendel-o lume prô caldo. Mádia levan, porque coma non hai leña, os abranteses non queiman mais que caixós de fideus e de tabaco, pródicos vellos e canas de basoira.

O problema da mantenza en Abrantes resólvese d'un xeito ben sinxelo: verduras, nonas hai, logo, fóra o rétime vexetariano. Tampouco hai leite, y-os ovos véndense pra fóra. En troques, un día á semán, pódese mercar carne a légoa e media d'Abrantes, si un chega a tempo. O pan ven cada tres ou catro días á tenda, onde tamén hai pastas ranciosas prâ sopa, e latas de sardiñas pre-históricas. En parte, iste sistema d'abastecemento tan sinxelo e tan doado, débese ó celo d'Autoridade municipal, quen tendo coma tén unha tenda no lugar cabeza do Auntamento, nada mais de caixón: os d'Abrantes áchanse moralmente, e inda materialmente obrigados a se surtiren n-ela, inda que non fora mais que por respecto ó principio d'autoridade.

Mais non valades pensar qu'as condicións económicas, socias e polítecas d'Abrantes cambearon en nada pol-o feito transcendental qu'imos referir. Abrantes, despois da imigración europea seguiu sendo así. Non por elo deixou aquí feito de ter fondísimas secuencias históricas; elas han seren deducidas ó seu tempo.

II

O MÉDECO D'ABRANTES

O Doutor Andrade era o único funcionario civil d'Abrantes. Era o médico municipal, mais vivía alí por apego ó camiño de ferro. Non iba nunca no tren; cando quería ir á capital da provincia, montaba n-un carricoche c'un cabalo, e iba visitar no cabalo sólo. Mais o camiño de ferro era un *adianto*, y-ademais, il estaba rifado co alcalde... Xentes incultas e retrógradas! En troques en Abrantes non había eirexa,

nin crego, nin romerías, nin enterros; era un pobo moderno, todo *vías de comunicación*: estación co seu telégrafo, o coche das grasiosas, a bicicleta do fillo do cabo da Guardia civil, y-aínda que non houbera estación telefónica, pol-o menos víanse pasar os fios...

O Doutor Andrade amaba con peito afervoadado a Eleutricidade, o Vapor, o Magnetismo, a Mecánica e a Sueroiterapia. As demais cousas eran andrómenas, froito da ignorancia das *édades bárbaras*: Deus era un espantallo pr'esprotar ó pobo; a arte unha brincadeira pr'ós nenos; a Teoloxía, a Astronomía, a Filosofía, latínaríos prâs vellas e prâs cregos; a y-alma nona atopara endexamais na punta do escalpelo... O Mr. Homais de Flaubert, o Dr. Pascal de Zola, asustábanse, se chegan a falar co Doutor Andrade.

O Doutor Andrade estaba suscrito á *Revista d'Ocidente*. Non era vulgar. Ademais, dábase coa todos, e falar, falaba de rayo... C'os empregados da estación, falaba de máquinas e d'organizacións societarias; c'os labregos, d'agrismo e d'abonos químicos, e co cabo, discutía o problema nazonal.

O Doutor Andrade non vivía porén, conforme ós adiantos modernos: tiña unha casa de ladrillo, feita por il, con teitos a tella vâ, e o mobillar d'un anacoreta. Mais emporiso, hipertrofiáraselle o instinto da propiedade ate chegar a un xeito d'enrabeamento e d'agresión. Porqu'un rapaz sacou un guizo d'un feixe que tiña no eixido, sacou o médeco pol-a fenestra unha carabina de dous canos... A xente tiñalle medo. E non era pra menos: había que velo chegar montado no seu cabalo e c'un salakoff na cabeza, que mesmo puña respello...

O Doutor Andrade era un gran médeco. Sabía, tiña bó ollo, operaba ben. E aínda mais: curaba ós enfermos. Mais nonos curaba precisamente cos seus remedios; curábaos con *palabras técnicas*. Espricáballes a doenza que tiñan, as causas, o tratamento; falaba de pulsaciós, de curvas térmicas, de leucocitos, de bellaro-conxuntivitis e de suero antiestractoecócico, y-o doente embobado, convenciase e sandaba. Sen se deprocatore, o Doutor Andrade curaba por médeco d'ensalimos e desconxuros; mais ben que médeco era *exorcista*... O que mais sona lle deu era o que fagula cando pasaba por un lugar de moita presa; sen bai-

xe do cabalo que montaba que lle sacaran o doente á porta da chouza, e tomáball'o pulso coa punta da fusta... D'iste xeito sandou a moitos. Era unha melciña futurista.

O certo - y-eiquí ven o verdadeiramente esotérico da ciencia do Doutor Andrade - é qu'iste tiña unha idea moito mais alta dos destínos da clás medeca. Na aldea non. Antr'aquelas xentes rústecas e ñorantes, o médeco tiña que seguir sendo o sucesor mais ou menos centífeco do vulgar manceño. Mais nas cibdás, o Protomedicato estaba destinado a tirar-lle á Eirexa a dirección das concencias, a se faguel-o dono da sociedade moderna com'o Crero o foi da antiga, a impôr o xugo da ciencia á estas xeneracións d'aprensivos e neurasténicos, com'as vellas xeneracións de timoratos sofeiran o do dogma, a substituír o prexuízo relixioso pol-o prexuízo hixiénico. A revolución principiara xa; xa se vián erguer as construcións suntuosas das clínicas, dos sanatoiros, dos laboratorios, as *maus mortas* da ciencia, consumindo os cartos qu'enantes acaparaban os mosteiros. Xa o médeco metíase en lugar do xesuíta no consello privado das señoras da boa sociedade; xa se daba mais importancia á consulta que non á confesión; xa caseque ningúen creía no demo, e todos creían nos microbios... Xa s'achaba perto o trunfo da futura relixión da Hixiene, orcinado gregorioso da Asepsia, a Antisepsia e a Profilaxia, que ô fin han salvar á Humanidade da doenza e da ñorancia, y-aseguraren a supremacía social do Médeco, concluindo d'unha vez pra sempre coa tiranía ominosa do Sacerdote...

E ii? Don Severino d'Andrade e Teixeira, Doutor en Melciña e Ciruxía, ex-alumno interno do Hospital de Santiago, do Instituto Rubio e da Clínica do Dr. Azúa, él estaria destinado a vel-o trunfo da Ciencia dende lonxe, dende d'Abrantes, estación do camiño de ferro da liña d'Oria á costa galega, sen fundar un Sanatorio, sen publicar unha memoria, sen dar un curso de conferencias? ...Vel'eiquí a traxedia segreda do Doutor Andrade.

III

O CABALO DO MÉDECO D'ABRANTES

Non puxemos a late ser portentoso e increí-

bre, nin antr'a froa, nin antr'a fauna, nin antr'a cristiandá d'Abrantes, porqu'iste qu'a xente chamaba cabalo, anque vivía, e de milagre non pertencía en rigor ô mundo dos vivos, senon mais ben ô dos espíritos. Er'un persoaxe de mesa xiratoria que nin catalogou Paracelso, nin intuiu Swedemborg, nin sospeitou Allan Kardec. Era o úneco estrano, o úneco anormal, o úneco qu'en Abrantes estaba ceibe de toda vulgaridade, o úneco realmentes espiritual qu'alí había.

Lembrade o espeutro hípico no que vai montada a Gadañadora, no *Trunfo da Morte* de Breughel o Vello, e daravos unha idea d'aquél esqueleto de cabalo que levaba unha pelexa pelada, comesta da polilla, adautada com'unha funda ôs ósos limpos... Sonellaba un cabalo d'aramio, un saltón sen áas nia ventre, unha bicicleta que tivera patas en lugar de rodas... Era un cabalo sumariem, sen mais órgaos qu'os estritamente indispensables pra locomoción, sen ningún de nutrición, que sen dúbida perdera por lle non seren útiles, por seren se cadra indinos do cabalo perfecto, que nia debe comer, nia beber, nia arder, senon somentes correr; un cabalo reducido a unha soa función, un cabalo rigurosamente centífeco.

Era un cabalo-pantasma, tan lixeirísimo na sua masa, coma nos seus movementos. Sostínase nas suas catro patas por un verdadeiro milagre de levitación, e tan pouco pesaba, que non deixaba na terra a marca das pisadas. Esbaraba com'as fadas e com'os nubiros. Era a sombra ladeada d'un fado inverosímil, mais apesares da suprema tuberculosis, da afofía mortal da qu'era acabado embrema, o cabalo do médeco d'Abrantes traballaba. Entroques de ser unha besta de campá e de luxo, servía pra silla e mais pra tiro. Voaba com'unha palla no vento... D'onde senon da sua falla absoluta de peso, podía sacar forzas pra correr co médeco a carranchaperna, e mais pra turrar a un tempo pol-o coche y-o médeco? De certo non se sabía ô valo s'era insueto ou cadrápido, e somentes os veciños d'Abrantes, non moi agudos d'entendemento, podían asegurar, porqu'o crián pol-a fé, qu'era aquél un cabalo.

Moralmentes era un asceta o cabalo do médeco d'Abrantes. Pode qu'enantes tivera pecado moito, mais de tolos os xeitos, Abrantes foi pra il unha Tebaida expiatoria e santa que

d'as suas virtudes abríronse coma ledas froles de penitencia. Facer, fixo mérelos d'abondo pra conquistar un ceo, ou pol-o menos un limbo axeitado á súa y-alma de besta padecente. Era un fakir, era o Pappus da súa especie, que vivía do aúno, úneca mantenza que lle daba a Providencia, qu'o qu'é o médeco non lle daba senon traballo. Era o *hipocamaleon*, era unha ilusión, era un soño feito ósos...

Aquela besta heróica viviu en Abrantes a epopeia da fame, sen protesta, sen unha queixa, sen relincho nin couce... Ninguén soupo apreciar as virtudes escelsas d'aquél ser singular. El tampouco dixo á ninguén o poema segredo dos seus soños, nos que sin dúbida, a memoria da especie lembraba as lameiras, as touzas, as gándaras sen fin por onde brincaban as egoadas ancestrás... porqu'il non coñecía os *piensos racionais*, nin os *establos modelo*, nin nada: non leera o tratado que tiña en prensa o Sr. D. Horacio Bonet catedrático d'Agricultura do Instituto xeneral e técnico d'Oria, chamado a sel-a Bibria da Zootecnia futura.

É ademais o úneco persoaxe d'esta narración que tivo un fado trágico e un épico final, na ocasión memorable en qu'Abrantes estivo a piques de figurar na Historia...

A posteridade faralle xustiza.

IV

O ATÉNEO DE ORIA

Xa se sabe qu'Europa linda pol-o Norte co Océano Glacial Ártico, pol-o Este co Río Kara, os Montes Urales, o Río Ural e o Mar Caspio; pol-o Oeste co Océano Atlántico, e pol-o Sur co Cáucaso, o Mediterráneo e os Pirineos. O apéndice chamado Península Ibérica, arredado d'Europa por cinco séculos de cultura, pertence espiritualmente ó Sáhara.

Non embargante, n-iste deserto hai algúas oasis, e un d'istes oasis é o Ateneo de Oria. No Ateneo de Oria penetrou a *corrente central do pensamento europeo*.

Hai anos, xuntábanse n-un currunchito do *fumoir* do Casino d'Oria, loaxe do tresillo, das carambolas e do chamelo, médea dúcia de catedráticos do Instituto. Elí falábase de cousas transcendentás, serias y-ergueitas: os Tribunais

d'oposición, o escalafón ou os quinquenios, as permutas, as Reales órdes, a teoría de Darwin... A xente deu en chamar a aquél currunchito o *Ateneo*.

Falar n-algunhas vilas do Ateneo é coma quen fala á un tempo do Olimpo e do Parnaso. Nin un Congreso Pedagóxico, nin ús Xogos Florais teñen tanto prestixio. O Ateneo é o connubio augusto da Cencia coa Elocuencia, adornado por todol-os *síntomas forzosos da seriedade*.

Aquél alcume respetoso foi a *idela-forza* que deu pulo ó verdadeiro Ateneo de Oria. O Rexente da Escola Normal que profesaba o culto da atildada frase, espuxo a idea en *El Porvenir de Oria*. El propuña que s'orgaizasen *sabatinas*, ou sexa xuntanzas semanás, os sábados, e n-elas, cada un disertase en col d'un tema determinado. De todol-os xeitos, a idea obrou. Os europeos d'Oria diñáronse tomala en consideración. Agora ben, a cousa cumpría meditala. Porque si no elemento antigo atopaba partidarios a idea *dos sabatinas*, o elemento moderno, dirixido pol-o Inspector d'Escolas, procedente da Superior do Maxisterio, quería mais ben, un labor de transcendencia social. O millor era unha Universidade Popular, con clases pra obreiros e unha Biblioteca Circulante, onde cada un atopase os coñecimentos de mais aplicación ó seu oficio: o agricultor, o cultivo das vides americanas; o carpinteiro a composición de barnices; o tendeiro, os medios de recoñecer a trichina na carne de porco; o industrial o emprego dos motores de gás probe etc. etc. Nada de teorías, senon coñecimentos prácticos. Logo, nas conferencias semanás, debíase presegur un fin educativo: esquecer a Arte e mais a Arqueoloxía, e falar de célula, dos globulos roxos, de hidróxeno, do carbono...

Por fin chegouse a un acordo, gracias á unha gran vontade qu'interviu, dissociou a *idela-forza*; deixou ó Rexente a idea e quedándos'il coa forza, por ela orgaizou o Ateneo.

Todol-os militares retirados qu'había en Oria, moitos rapaces do Instituto e algúas membros da Cámara de Comercio figuéronse socios. Procedeuse á orgaización. Principiaron por se abonaren ás catro *Ilustracións* (Española y Americana, Francesa, Inglesa e Italiana) e mais á revista *Ibérica*. Logo, entendéronse

c'un viaxante catalán pr'encargaren prá bibrioteca as obras seguintes:

O *Quijote*.

A *Historia Universal* de César Cantú.

A *Historia do Consulado y-o Imperio* de Thiers.

A Colección dos *Manuales* Soler.

O *Diccionario* Salvat.

Os *Episodios Nacionales* de Galdós.

A *Guerra de Africa* de Alarcón.

Houbo algunhas discusións, porque os católicos querían a suscripción á *Hormiga de Oro* e os radicaes a do *Motín*. Mais todo veu a ben pola abnegazón d'uns e outros á prol da Cultura.

Por fin nomearon un Conserxe. Quen dá asistencia a unha sociedade, non son os socios, nin o Presidente, nin a Xunta, nin o regramento; é o Conserxe. Unha sociedade existe de que ten Conserxe, si pode ser, con galós. En canto nomearon Conserxe, quedou constituído O Ateneo de Oria.

V

A TERTULIA NO ATENEO DE ORIA

O Ateneo de Oria inaugurouse c'unha serie de cinco conferencias sob' o Sistema Métrico Decimal, e seguiron outras de non menos fonda transcendencia e novidade. Pr'atráguel-a xente, maxinao de mercar un aparato de cinema, e proieutar películas antes e despois de cada conferencia, ademais, os socios fundadores comprometéronse solenemente a levar de cole ás súas familias á aqueles autos de cultura e ilustración. Proieutábanse películas da casa Pathé, que representaban a *cría do verme da seda*, a *fabricación dos chapeus de palla*, o *sistema do planchado alemán* e outros asuntos d'instructivo e honesto entretenimento.

Os días soltos os socios fundadores formaban tertulia arredor do braseiro. O que mais se metía n'el era Don Feliciano Folgoso, vello abogado cujos estudos sociais encamiñados a restabrecer a armonía antr'o Capital e o Traballo, obtiveran mención honorífica en moitos certames. Todos o respaltaban, porque ademais era o Presidente do Ateneo. Iba tamén o seu amigo de toda a vida, o anticuario don Felisindo Gómez; o Rexente da Normal, don Xacinto Comas; o Notario, Don Xacobe da

Fontela que era aficcionado á Física e ate tiña inventado un aparato pra demostrarl-a caída dos graves, que mandara a unha Exposición Nazional, e o director de *El Porvenir de Oria*.

O que nunca se chegaba ó braseiro era o ispeutor d'Escolas.

- Vdes. estánse intosicando co óxido de carbono - dicíalles.

Verá Vd., mi muy escelente si que también sabio amigo - respondía Don Feliciano Folgoso - *Vdes. los jóvenes que han sido educados conforme a los principios de la Higiene, han conseguido ya un cierto endurecimiento físico que les permite, por decirlo así, soportar las inclemencias del medio. No así los ancianos... Yo, como poseo tan escasa circulación periférica, los descensos termométricos me afectan con inusitada intensidad, que a Vds. les parecerá hiperbólica.*

O ispeutor d'Escolas era un home de 69 kilos, talla 1'67, talla de busto 0'82, brazo 1'65, índice cefálico 75, perímetro torácico 92, leptonino, leptoprosopo, iris medio, cabelo liso, escuro, pel branca, fórmula dentaria $\frac{4}{4}, \frac{1-1}{1-1}, \frac{2-5}{2-5}$, temperamento nervioso-sanguíneo, perfecta normalidade das funcións orgánicas, pulsacións por minuto 68, sen antecedentes hereditarios morbosos, sen hestoria clínica, 35 anos, solteiro. Ouservaba un réxime dietético mixto, vexetariano e ovo-láctico; tomaba ducha diaria e baño semanal a 32 grados, practicaba a xinasia sueca sistema Meyer e masaxe cutáneo e abdominal regularizador da función catabólica do intestino. Vestía en *El Aguila* de Madrid, prendas soltas, sen tirantes, nin cinto, nin outra cousa que comprimira a cabeza, o tronco nin as estremidás, de xeito que deixaran funcionar libremente os órganos e non impediran a circulación do torrente sanguíneo; camisa con cuello e puños de celuloide, botinas d'elástico con piso de goma, pra facilitar a desinfección cotián e pra impedir a humidade nos tarsos. Seu nome, Don Xoa Pérez e García.

Don Feliciano, inda que non frisaba moito co'il, recoñecía qu'o ispeutor d'Escolas representaba o *espírito novo* y-era o dono do porvir... Don Felisindo, que non sabía as verdadeiras funcións do figado nin do bazo, nin enxergaba ben coma se formaban as imaxes na retina, tiñalle medo; tanto traballo coma il levara pra demostrar qu'a sepultura do lado

da Epístola na eirexa do mosteiro de San Martiño das Balugueiras, era a do cabaleiro Pay Feixóo, benfeitor d'aquél mosteiro, que formaba con outros persoaxes o privilexio rodado de Don Alfonso IX de León ao dito mosteiro no ano 1229, e si agora resultaba que todo aquilo non importaba nin valía pra nada?... Don Feliciano tranquilábao asegurándolle que a perfección da Cencia resultaba *del consorcio armónico de la tradición con las adquisiciones del espíritu moderno*.

Entroques o Notario D. Xacobe da Fontela, que contribuíra co seu *modesto óbolo* - o aparello pra demostrarl-a caída dos graves presentado a unha Exposición Nacional - ó progreso moderno, que era membro da *Asociación Española para el Progreso de las Ciencias*, liña ó Inspector por un oráculo, e o Director de *El Porvenir de Oria* tamén era do *partido da Renovación*. Aínda estaba tentado a publicar no seu boletín unha serie d'artigos desenrolando a qu'ó Sr. Pérez García chamaba ideia directiva de todo progreso nacional: «vivir centíficamente».

Mais a fórmula ésta aceptábase tamén os partidarios do *consorcio armónico*, principalmente o Rexente da Normal e aínda o propio catedrático de Latín.

Somentes a contradecía de cara un rapaz, estudante de filosofía que coas súas distincións ant'ó vital e o racional, as súas teorías do fracaso da razón, da continxencia das leis naturais, e outras pol-o xeito, faguía erguer protestas unánimes... Os sabios membros do Ateneo de Oria, non podían transixir co aquelas doutrinas novas que viñan comprometer gravemente as bases incommovibles en que descansaba o Progreso Moderno.

Mais aló, no fondo segredo da súa y-alma, o anticuario Don Felisindo Gómez, acariñaba unha vagarosa esperanza na continxencia das leis naturais.

VI

O PROIEUTO DO MÉDECO D'ABRANTES

O mais radical partidario da renovación era o Médeco d'Abrantes. O Dr. Andrade iba dúas ou tres veces ó mes á capital, decote visitaba a tertulia do Ateneo.

- Estamos d'acordo - berraba o Doutor - en qu'a perfección consiste en acomodarmol-a nosa vida ós adiantos portentosos da Mecánica, da Eleutricidade, do Magnetismo, da Termoquímica, da Histoloxía, da Aerostática, da Bactereoloxía, da Psicofísica, da Bioquímica e da Termodinámica: mais pra iso compre celbar á Humanidade da inorancia e do fanatismo qu'ateigan os miolos das pobres xentes ás que non chegan as portentosas luces da Cencia Moderna...

- Por iso eu quixen ó principio - respondeu o Inspector d'Escolas - qu'iste Ateneo fose un centro de cultura popular qu'espallara as luces da Cencia en todas as clases sociais...

- Ise labor - replicou o Dr. Andrade - é no campo ond'hai que faguelo. Eu coñezo a vida rutinaria dos labregos...

- Si - concedeu D. Feliciano - , compre *roturar* aquí ermo espiritual.

- Eu mesmo - xemeu Andrade - atópome alí isolado, arredado da civilización e do progreso... Si tan xiquera fivese con quen falar d'estas cousas... Porqué non s'animan Vdes. á vir á Abrantes iste vran?

Os melrandes acontecementos, os feitos chamados a trocal-a face dos pobos e torcel-a marcha da Hestoria, penden ó millor d'unha ocorrencia así. Quén iba pensal-as secuencias incalculables d'aquela súpeta inspiración do Doutor Andrade? Deus'il conta da trascendencia d'aquela ideia que ceibou respondendo a unha vaga cobiza, según o qu'il pensaba, mais, en realidade, rempujado pol-as leis eternas que rixen a fatalidade hestórica?

O caso foi qu'aquelas verbas tan sinxelas puxeron en todol-os espíritos, sen que d'elo se decatasen ben os señores ateneístas, o tremor de presentemento e d'agoiro que precede ás grandes resolucións. Un silencio solemne fíxose na douda asamblea...

Ó cabo, o Inspector d'Escolas, pillou o queixo con dous dedos da man dereita, e dixo:

- Pois sabe que non estaría mal.

O Dr. Andrade espuxo entón como Abrantes xuntaba as mais doadas condicións pra veranearen persoas cultas; ó pé do río pra se bañaren; tres tréns diarios, alimentos sans, estrada con acacias, etc., etc. Unhos meses de descanso, de convivencia coa natureza, virían ben a todos; irían todol-os presentes, e mais

o catedrático de Latín, que non estaba, coas súas familias, e coa liberdade qu' o campo permite, vivirían n-un cullo e tolerabre comunismo.

Conformes. - dixo o Ispetor d'Escolas - faremos unha sorte de Colonia Escolar d'Adultos. Todos asintiron antusiasmados.

Don Feliciano Folgoso non falara aínda. Obrigárono.

- *El estado de mi salud, me hace ambicionar un cambio de ambiente* - manifestou o Presidente - *A consecuencia de la infección grippal que padecí el pasado otoño, me quedó una afección gastro-intestinal, con un dolor que, localizándose en el intestino delgado, ejerce presión sobre la vejiga y estimula la*

secreción urinaria. Es posible que la permanencia en Abrantes me proporcione alivio. Iré, pues, con Vdes.

Ficou acordado: 1.º Romatadol-os ensames d'enseño libre, ou sexa, na segunda quincena do mes de San Xoán, estabreceríase en Abrantes a Colonia de Vacaciós do Ateneo de Oria. 2.º Sería Director da Colonia, Don Xuan Pérez e García Ispetor d'Escolas da provincia, quen redautaría o regramento pol-o qu'a Colonia teríe que rexirse. 3.º O Dr. Andrade encargábase de aposentar ós veraneantes e mais do abastecemento da Colonia.

E sendo a hora de cenar, ergueuse a sesión.

(...)(Continuarése)

VICENTE RISCO

A V O L T A

XA moito dinantes de pórme ó camiño sentía ben craramente en min o aer ceibe, montesío, un pouco indixesto o primeiro día como unha manienza forte, o arrecender das pedras orceladas da solaina, o alento da adega semellante ó d'un vello craustro románeco santificado pol-a lembranza dubidosa mais presente d'un bispo d'aquiles que firmaban os privilexios dos reises, índa qu'a adega soilo gardaba un pouco da priguiza dormiñenta dos viños d'outro tempo l-o olido a probe de pedir dos montós de patacas inzados ó ventarse de lonxe a primaveira pol-os cherelos finos e longos coma lirios na escuridade. Sentía-o frío tocar dos pergameos dos libros, a chegada sempre sorprendente das bateladas das doce, l-aquila priguiza do corpo cando é preciso erguerse pr'a misa tan cediño, unha priguiza de febre acrescida pol-o medo de pasar fronte das casas aldeás que n-aquila hora botan pr'o despertar cristiáño da mañá tudo o bafo quente dos sonos e da porcallada humán. Medo de sentir a paisaxe lixada pra tudo o día. Medo da pulga que rubz pol-a perna (a perna qu'índa non s'afixo a ser perna e non téa forma nin enerxía de tal, sinó que segue desfexa e mol, asegú, estaba na preguiza do leito e do sono) e non

deixa seguíre coma se debe o desenrolo dos ritos da misa. Tiña materialmente presente a hora derradeira da serán: andar d'eiquí pr'ali arranxando os quinqués; soilo brilan ús ouxetos de metal nos que non parábamos a atención pol-o día, l-o desfexo rosito pálido do poeñte apégase silandiro ós vidros querendo entrare baixo o treito fuxindo da aza gadeñeira da noite. Dende a víspera xa estaba no pazo aldeán con grande dóor da miña vontade. Sentíndome caig n-un fracaso total, pois telmaba íre á aldeia c'unha branca virxinidade d'esprito pra escribir o ceibe misteiro da natureza ou ó que fora con tal de que chegara impensadamente, e sospeltaba que sollo me sería doado vivire asegún unha pauta xa veila e noxenta, trazada pra sempre en min por outras tempadas aldeás ó meu parecer esquencidas, mais qu'agora na víspera do viaxe remocicaban com'a escriptura dos palimpsestos. De fixo non me quedaba mais qu'unha rexón marxinal en troques do vivir ceibe maxinado com'a esperanza salvadora. É unha das cousas que non fan amar como se debía os viaxes ista anticipación traballada pol-a impacabre lembranza, fanlada apenas n-un prexudiceo, n-unha páxina, n-unha semellanza,

cando non se coñece a terra onde se vai. Cheguei no meu desespero a dicir: «Pra que vou á aldea? Xa a levo en min. Teño a esencia dos hourizontes i-a coor d'aquelas cumes violetas, azúes, péi d'alifante, ou nubens deitadas asegún a hora i-a estaceón. Xa sei qu'ó voltar do camiño fudo cinguindo por fora o grande muro das senras, ha de me sorprenden o olido do cabrinfollo e s'inda non está frorescido, a sua lembranza que ven a sere o mesmo. Xa sei o tema brethoveniano pronto a xurdir en min cando me decato de que vai correndo sob'os lamieiros pra encobarse nas carballeiras, un d'ises voas de anduriñas invisibles. Mais pena me daba a vixilante memoria do corpo, ou millor dito as mil memorias locais do corpo n-aquil istante despertadas con firente actualidade. Presentes o sentarse no banco de granito, o descanso no leito de liños, o renxer da areia baixo os pés. Un sofrimento propio da primeira mocidade, idade dotada d'unha infinda capacidade de sufrimento e de ben poucas alegrías, apesares do tópico contrario. Esta opinión xeneral e contraria á miña está en grande parte xustificada pol-o sentimento de medo que supón toda nova experiencia inda que sexa doorosa, i-a idade do enriquecemento diario é a da primeira mocidade. Entón a novidade encobre o disgosto interno, entón cicais pouco defínido mais non por iso menos presente. Pois o disgosto que m'atromentaba fíxome adoitar unha aitude en grande maneira salvadora e foi d'iste xeito. Fixen o viaxe, entrei na casa, acampéi nas salas e na alcoba ca mór indiferenza pr'a mudanza de hourizontes. Seguíu pensando coma na vila, acendín o pitillo vilego en lugar do grave cigarro aldeán; non balxei ó xardín cantareiro d'augas e paxaros na noite sinón

que lendo o mesmo libro na páxina deixada na vispora, á mesma hora, fixen o posibre pra non esquecer o balbordo da rúa e sollo pensaba ó marxe da lectura en saír pr'o café dimpois de cear pra seguir c'os amigos a latricada d'onte. Ó correr das horas, na noite, as vellas amizades da lembranza, viñeron a min mais non lles fixen caso. Cheguei a ter a figuración de non estar n-aldeia. Gardei o meu heroísmo á mañá seguinte, indifrente ó océano de lus que galga; n-a habitación de tempo de franquear as fiestras, indifrente ó latexar do xardín, i-ó poderoso medrar da primavera. Seguíu o camiño do cabrinfollo coma si fora pol-a rúa da cidade. Por gracia d'iste método, atopei unha gran felicidade e foi da seguinte maneira. Reparando n-unha pedra do muro gostei da fina vexetación da qu'estaba orcelada, contei os grans de cuarzo, as follías da mica, os tronchos dos coucelos, a impronta do pico que labrou aquí anaquilo de mundo. Figureime ser un elfo diminuto, unha almiña non mór do que o tempo gastado por unha pingota do orballo en decorrer pol-a folla d'un arbre. Sentín coma centeiros os grans de cuarzo, coma neveiras os espelliños da mica. Perdín o fino na frouma xigante dos orcelos e das herbiñas. Soilo así suprimindo a visión sintética, os circos do mundo adoitados ó ollar normal, cheguei a gozare d'unha interpretación nova e ditosa. Funa aplicando a moitas cousas e pouco a pouco luxiron moitas das lembranzas que me magoaban pol-a sua sólida e fatal presenza i-enchín aquela tempada aldeán de ditosas experiencias ollando as cousas, os homes, o tempo, a lembranza, a esperanza, sempre en pequeno.

RAMON OTERO PEDRAYO

Papeletas pra un inventario das màmoas galegas

Non é a labouira que agora emprendemos, un traballo comreto de sistematización senón un sinxelo ordenamento de notizas.

O que no día se sabe das màmoas galegas anda tan espaxado en libros, revistas e xornales, que coidamos de algún intrés o axuntalo

meliodicamente por necrópoles, de xeito que poda servir de base pra un futuro inventario mais numeroso e preciso.

Dedicaremos en secuencia a cada estazón, unha referencia bibliográfica, acompañada de breves notas aclaratorias e publicaremos por cabo as plantas das cámaras dolménicas millor conservadas, reproducións dos mobiliarios descubertos e un mapa onde aparezan indicadas as necrópoles de que fagamos menzón.

É certo que a vaguedade de moitos dos datos que imos manexar, ha reslar valor á nosa tarefa, mais coidamos así e todo, que isto será de algunha utilidade pras persoas non espezializadas nas disciplinas prehistóricas e que incruzo poderá servir pra divulgar a situación xeográfica dos xacementos facilitando asína o o inización de novas esporazóns nos numerosísimos túmulos que inzan as nosas campas (1).

Papeleta n. 1-Monte das Motas-Lobeira.

Bibliografía: Barros Sibelio, *Antigüedades de Galicia*, La Coruña, 1875, páxs., 77 e 78. A. Vázquez Núñez, *Las Mámoas*, B. de la C. de Monumentos de Orense, vol., I, n. 20, 1901, páx., 351. F. L. Cuevillas, *Os dolmens do Monte das Motas en Lobeira*, revista NÓS, n. 18, 1923. Ciriaco Pérez Bustamante, *Los dolmenes de Dombate y de la Gándara*, ex., do B. de la Biblioteca Menéndez y Pelayo, Santander, 1924. F. L. Cuevillas, *As mámoas do Concello de Lobeira*, B. de la R. Academia Gallega, 1923, páxs., 25 y 39.

Alcóntrase esta estazón no Monte das Motas, que se estende entre Bande e Lobeira. Consta de unha regular cantidade de mámoas, cun número non foi determinado esaltamente. Esproráronse oito de elas, todas dolménicas e moi derramadas, podendo soio precisar a forma sinxela e poligonal de dúas cámaras.

O mobiliario asoellado, redúxose a ús poucos anacos de cerámica lisa e de paredes poli-

das e outros varios restos pertencentes a un pote con decorazón riscada, semellante á de certos tipos de vasixas eneolíticas portuguesas emparentadas co especie campaniforme e a unha punta de saxeta de seixo cristián e de base convexa.

Papeleta n. 2-Serra do Laboreiro.

Bibliografía: F. L. Cuevillas, *As mámoas do Concello de Lobeira*, art. cit.

Ocupan as mámoas unha grande extensión de esta serra raiana, alongándose pol-a banda galega deica Bangueses e pol-a portuguesa ata perto da vila de Castro.

Foron esporados catro túmulos, situados entre os marcos fronteirizos ns. 31 e 32. Tres de eles tiñan cámara poligonal e soio no coar-to ollóuse un corredor inizado. Ningún den mobiliario.

Papeleta n. 3-Monte Grande-Bande.

Bibliografía: Díaz Sanjurjo, *Los caminos antiguos y el Itinerario n. 18 de Antonino en la provincia de Orense*, B. de la C. de Monumentos de Orense, vol., II, 1904, n., 37, páxina, 229 e n., 43, páx., 340.

As mámoas citadas pol-o Sr. Sanjurjo, están emprazadas en lugares domiñantes de iste monte que fai a divisoria de augas entre as cuncas da Limia e da Arnoia.

Ista estazón non foi aínda esporada.

Papeleta n. 4-Bisbarra de Entrín.

Bibliografía: Benito Fernández Alonso, *Galicia Prehistórica*, B. de la C. de Monumentos de Orense, vol., III, n. 67, páx., 350. Higinio García, *Monte de Santa Eufemia. Antigua Abobriga?* B. de la C. de Monumentos de Orense, vol., VI, 1922, n. 147, páxs., 499 a 502.

No primeiro de estes artigos cítanse algun-

(1) Por mor da época en que foron instruídos os procesos de Vázquez de Orense non-os alirevamos a utilizar n-este inventario os datos que temos recoñecidos do traballo de Martínez Salazar, *Sobre apertura de mámoas a principios del siglo XVII* publicado no B. de la R. A. Gallega (anos de 1900 e 1910) cinguíndonos a enumerar os lugares con mámoas que n-él se mencionan, alirevando aquelas das que non di que tiveran mámoa das que consta presentában tal particularidade.

Son as primeiras: A das Cisternas, San Polo de Narice; a de Amado, San Maritín de Pazos, e de Lobeira; Xurisdizón, de D. Antonio de Andrade; a de Anafreita, Priol; as da Pena da Lebre e de Budiño, San Xiao de Ladoiro; a de Monte Vento;

as de perto de Porto Anguleiro e de Re; as de Paradela, Santa Maria de Foxada; as de Molla Palla Casas (Villalba); as de Porto Pedra, Maruxas (Villalba); as de Castro, San Bixome de Parra; a de Foxo da Moreira, Orellán; a de Santo de Ome; as de Ome, San Vicente de Arganzán (Chantada); e de Segade, Penafrou, Calles de Reis; a de Lomba de Fontán, Caldas de Reis; as da Gándara de Arcos; as da Moa (Vilagarcía) varias da bisbarra de Melide.

E son as seguintes: a de Cossó Vello, Santa Maria de Braza, a de Golpe Grisalba; a de Mourago, San Maritín d'Armental; as dos Negradas ou da Lebre e de Reza, Traspargal; a de Trista, Melide.

nas mámoas dolménicas existentes no monte das Fachas e no segundo fálase de «un bastante bien conservado dolmen» que se alcontra perto de Enrimo, dándose a coñecer tamén o lugar chamado Oleiro de Antas de nome ben sinificativo.

Papeleta n. 5 - Monte San Cibrao Rairiz de Veiga.

Bibliografía: A. Vázquez Núñez, *Las Mámoas*, art. cit. F. L. Cuvillas, *As mámoas do Concello Rairiz*, B. de la R. Academia Gallega, 1925, páxs., 235-239.

Alcóntranse as mámoas de esta estazón en toda a larganza do monte, chegando ata Guillamil e Lampaza por unha banda e por riba de Corbillón pol-a outra.

As tres mámoas esporadas áchanse no mesmo cume e moi perto da ermida do San Cibrao. As tres contiñan dólmen sinxelo de planta poligonal e dentro de un deles apareceron restos cerámicos lisos e un anaco de un disco de barro ordinario grandeiro e con fura central.

Papeleta n. 6 - Monte Albán - Rairiz de Veiga.

Bibliografía: F. L. Cuvillas, *As mámoas do Concello de Rairiz*, art. cit.

Constitúen esta necrópole dúas mámoas moi rebaixadas, e das que parece se tiñan tirado os esteios das cámaras, que non queda oxe ningún vestixio.

Rendeu unha de elas un abondoso mobiliario consistente en dous machados de pedra ben polidos, unha goiva tamén de pedra, unha cunca de barro marelo e unha punta de saxeta, feita de seixo cristaiño, de forma alongada e de base triangular, e a outra catro puntas de saxeta imitantes á anterior e un grande machado de pedra polido soio na parte do gume.

Papeleta n. 7 - Outo val do Salas Muíños.

Bibliografía: F. L. Cuvillas, *As mámoas do Concello de Lobeira*, art. cit.

Temos notizas de que esta estazón abrangue moito terreo no pentichán que hai por baixo das abas occidentais da Serra de Larouco.

O noso amigo Xoquín Lourenzo, debemos a fotografía de dous dolmens, ben conservados que se alcontran perto do lugar das Maus e que son do tipo sinxelo corrente na Galiza.

Papeleta n. 8 - Serra de Penas Libres Vilardevós.

Bibliografía: F. L. Cuvillas, *Papeletas arqueolóxicas e folklóricas da bisbarra de Verín*, revista NOS, 1926, n. 36.

Colle esta necrópole dende o lugar de Fontefría, ata a raia portuguesa.

As cinco mámoas esporadas, alcóntranse entre os kilómetros 17 e 21 da estrada de Verín a Braganza. Todas elas tiveron dólmen, cujas pedras lles foron tiradas hai pouco. No fondo de unha das mámoas atopouse aberto na peneda do chan natural, un burato conico, tapado por unha laxa.

Papeleta n. 9 - Serra da Moá - Castro de Caldelas.

Inédita.

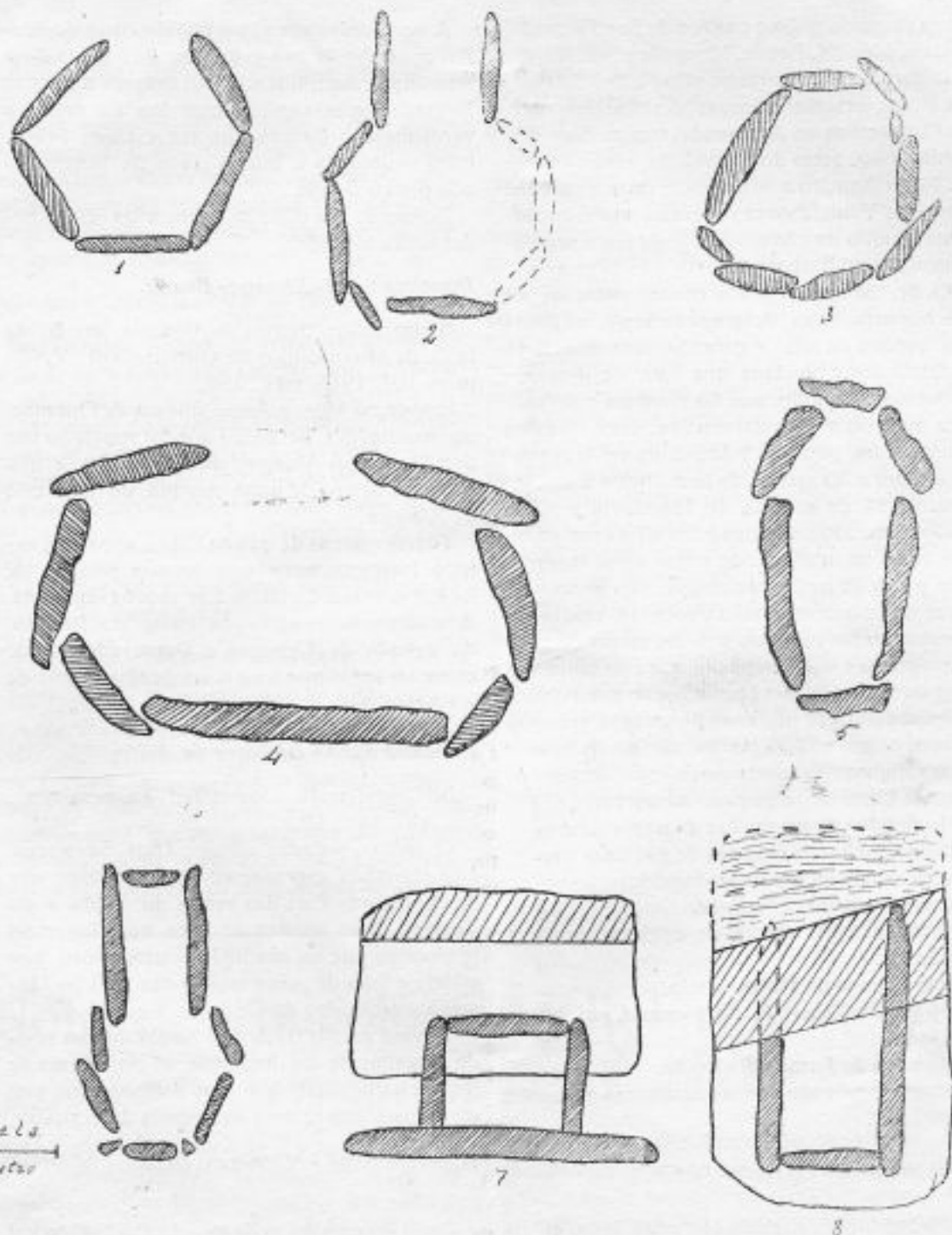
Esténdese esta estazón dende moi perto da costa do Valdrigon ata albiscar o río Sil.

Ollamos doce mámoas, póstas en grupos de dúas, tres ou catro nos outeiros dominantes e abrimos oito, dentro das coales non atopamos outra cousa que dous esteios de 1'90 milímetros feitos de esquisto cámbrico que apareceron delitados no interior de dous túmulos que se erguen perto de un castro coñecido no país co nome de Castriño da Cerca.

Papeleta n. 10 - Outo val do Barbantillo.

Bibliografía: A. Vázquez Núñez, *Las Mámoas*, art. cit. Díaz Sanxurxo, *Los caminos antiguos...* art. cit. B. Fernández Alonso, *Galicia Prehistórica* art. cit. *Noticias*, B. de la C. de Monumentos de Orense, vol. III, 1906, páxina 64, H. Obermaier, *Impresiones de un viaje prehistórico por Galicia*, ext., do B. de la C. de Monumentos de Orense, 1923, Ciriacó Pérez Bustamante, *Los dólmenes de Domaie y de la Gándara* art. cit. F. L. Cuvillas, *Nota en col do mobiliario d' algunhas mamoaas galegas depositado no Museu de Ourense*, B. de la R. Academia Gallega, 1926.

Comprenden estas estazóns unha área es-

1 - Monte das Molas (Cuevillas) - 2 - Laborenza (Cuevillas) - 3 - Monte de San Cibrao (Cuevillas) - 4 - Dombate (Bustamante) - 5 - Saa de Parga (Castillo) - 6 - Vilarelle (Saralegui) - 7 - Vilacampa (V. y Castro) - 8 - Recaré (V. y Castro).

PLANTAS DE DOLMENS GALEGOS

tenza cinguida pol-os castros de San Facundo, Cobas, Martiñá, Bainte, Morgade e San Adega.

Dentro de iste perímetro ollou o Sr. Sanxurxo unhas sesenta mámoas distribuídas: dez, en Orbán; sete en Ardesende; tres en San Facundo; oito, perto do Carballiño; vintetrés, entre Porto Amieiro e Ardesende; dúas en Cobas e sete en Vilar, estando o grupo mais importante situado na chaira pola onde ten o seu nacemento o río Barbañiño.

O Sr. Sanxurxo abriu moitas mámoas de ista bisbarra, mais desgrazadamente, os datos que quedan de tais esporazóns non son todo o detallados e precisos que fora de desexar. Sabemos así e todo, que tiñan cámara dolménica mais ou menos derramada, catro túmulos situados; un, perto de Vilar; dous en Ardesende e outro a 30 metros do hectómetro 2 do kilómetro 24 da estrada de Ribadavia a Cea, tendo fornecido iste derradeiro un axuar composto por un machado de seixo roxo, ben polido, goíva de pedra esquistosa, seis anacos de facas de pederneira, unha punta de saxeta de esquisto, o fondo de un pote ou cunca de terra anegrazada e unha pequena anga de unha vasixa de barro, decorada con riscos angulares.

Procedentes de mámoas da estazón que nos ocupa, anque sen outras indicazóns de procedenza, figuran espostos no Museu Arqueolóxico de Ourense os seguintes ouxetos:

Un polidor de machados de pedra de grá.

Dous machados cinceles de esquisto mouro que cicais sexan ídolos fusiformes.

Catro facas de pederneira.

Tres puntas de saxeta de esquisto en base triangular.

Unha cunca de barro marelo.

Un pote esférico de terra escura, co borde revirado.

Un vaso de forma cilindroide.

Ningunha de istas pezas cerámicas presenta decorazón.

Papeleta n. 11 - Codesás - Melón.

Bibliografía: Venancio Moreno López, artigo no *Heraldo Gallego*, de 7 de Maio de 1874. Barros Sibel, *Antigüedades de Galicia*, op., cit., pág., 78. M. Murguía, *Historia de Galicia*, vol., I, 2 edic., páxs., 603-610. García de la Riega, *Galicia Antigua*, Pontevedra 1908.

A necrópole, situada a 2 kilómetros de Melón constaba de tres mámoas, das cales dúas non tiñan cámara, tendo en troques a terceira formada por seis esteios pintados en negro e vermello con figuras que representan círcos, liñas onduladas e outros sinos de interpretación pouco doada.

Dentro de iste dólmen apareceron dúas pedrneiras lascadas.

Papeleta n. 12 - Xirazga - Beariz.

Bibliografía: Seizón de *Noticias*, no B. de la C. de Monumentos de Ourense, vol., V, número 107, 1916, pág., 192.

Existe no Museu Arqueolóxico de Ourense, un machadiño de pedra que foi regalado por don Maximino Alvarez, do Carballiño, e que s'atopou dentro de unha mámoa da freguesia de Xirazga.

Temos notizas de que en toda a serra de Testeiro e especialmente nos termos ralanos de Beariz e Ponte Caldelas hai moitas mámoas, debendo habelas perto da costa do Paraíso, da estrada de Ourense a Pontevedra, onde existe un lugar que leva o sinificativo nome de As Antas.

Papeleta n. 13 - Bisbarra de Avión.

Bibliografía: H. Obermaier, *Impresiones...*, op., cit., pág., 12.

O tantas veces citado, Díaz Sanxurxo, fixo algunhas esporazóns nas mámoas que se erguen nas abas das serras do Suido e do Testeiro. Non quedan de istes traballos mais lembranza que un machado curto, gróso, ben polido e feito de seixo mouro que está no Museu Arqueolóxico de Ourense.

O noso amigo D. Arturo Nogueroi que reside actualmente na freguesia de San Xusto de Avión participounos que as mámoas son moi abundosas nos termos montesíos do concello.

Papeleta n. 14 - Montes do Irixo.

Inédita.

Perto do camiño vello que do Carballiño vai pra Sant-Yago e denantes de chegar á Hermita do Fondo, óllanse oito mámoas, ó parecer intailas, pois conservan perfectamente a súa forma semiesférica e non presentan a menor sinal de remeximento.

Papeleta n. 15 - Gandara de Maceda.

Bibliografía: Díaz Sanjurjo, *Los caminos...* art., cit.

Fálase n-iste traballo de unha mámoa existente perto de Baños de Molgas e pol-o noso amigo Vicente Risco tivemos noticias de que hai outras varias por baixo de Maceda e non lonxe do camiño que dende esta vila vai pra Xunqueira de Espadañedo.

Papeleta n. 16 - Gándaras de Budiño.

Bibliografía: Seizón de *Noticias*, do B. de la C. de Monumentos de Orense, vol., II, 1903, n., páx., 124.

Dase conta do regalo feito ó Museu Arqueolóxico de Ourense por D. Xesús Palacios, de un anaco de vasixa de barro e de un machado de pedra atopados pol-o dito Sr. Palacios, ó esporrar unha mámoa das Gándaras de Budiño.

Coidamos que a tal mámoa, achábase situada perto de Porriño.

Papeleta n. 17 - Serra de Barbanza.

Bibliografía: P. Sarmiento, *Manuscrito da la A. de la Historia*, codice II, 9, 4, vol. IX, fols., 337 r. 339 r. Vicetto, *H. de Galicia*, vol., I, páxs., 76 e 78, Barros Sibel, *Antigüedades de Galicia*, páx., 78. P. Fidel Fita, *La Mambra celta-romana y epigrafía de Bretal*, B. de la R. A. de la Historia, vol., LIX, 1911, páx., 412. J. Cabré, *El Arte Rupestre en Es-*

paña, Madrid, 1915, páx., 92. H. Obermaier, *Impresiones...* op. cit., páx., II. Ciriaco Pérez Bustamante, *Los dólmenes...* op. cit., páx. 32. M. Murguía, *H. de Galicia*, vol., I, 2 edic., páxs., 614-616.

Pese a esta abondosa bibliografía o que en realidade se coñece das mámoas da Barbanza é ben pouco. Fora do feito da existencia de moitas cámaras dolménicas en toda a larganza da serra e aínda ó nacente de Nola, non sabemos ren coa esactitude pois nin xiquera se publicou unha soa planta de dólmen nin se fixeron en ningures escavazóns metódicas, sendo dobremente de lamentar iste abandono, por ser ista estacéon unha das mais importantes se non a mais importante da Galiza, onde parecen existir cámaras sinxelas, outras con corredor inizado e tamén verdadeiras cistas ostentando por outra parte algúns de istes molimentos gravuras que a xuzgar pol-as observazóns de Oviedo e Arce de que dá conta Cabré deben ter un intrés indudable.

É de supor que residindo nas proximidades da Barbanza homes coma Fermín Bouza Brey que tan brillantemente fixo as suas primeiras armas de prehistoriador e coma Ramón Martínez López, aventaxado discípulo do sabio catedrático Sr. Pericot, non pase moito tempo sen que teñamos novas dos traballos por eles emprendidos en tan prometedora estazón.

(Seguirá no próximo número)

F. L. CUEVILLAS

Notas de arqueoloxía e folk-lore arousans

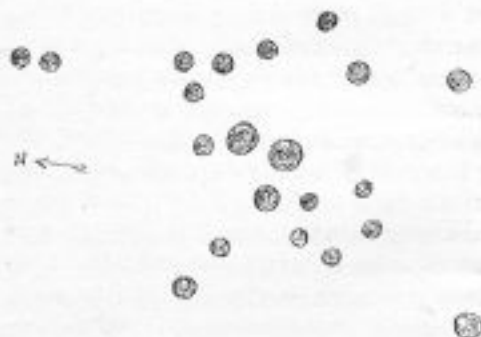
MONTE E PEDRA DE MEAN

No lugar de Trabanca da Torre, concello de Vilagarcía, a poucos metros do castro da Bouza i-entre as leiras e tomadas que compoñen os primeiros pregamentos do Xiabre, ér-guese un pequeno coulo, coroadó de penedos e de piñeiros mansos que lle prestan o prestixio virxiliano de un paisaxe da insua de Capri portado ás terras húmidas do Septentrón. É o monte de Mean.

Mederá o montículo cousa de 100 m. de diámetro na sua base e de 12 ou 14 na sua outura e nada presenta ao ollar do inquiridor que ofrezca intrés. Non embargante, a búsqueda de eixemplares de arte rupestre nas laxes de esta bisbarra, que coidamos mais ricaz en insculuras do que se desprende pol-o que vai coñecido de ela, mostrounos unha pedra situada no mesmo curulo do Mean de 3 metros

por 4 de longo sementada de *corgos* ou *coviñas*, un novo eixemprar dos que tanto abundan na Galiza e tanto dan que facer aos escudadores das antigüidades prehistóricas.

Ata vinteunha de estas fochas contamos na súa superficie - a ras do chan e lixeiramente en decrisción cara o W - , cuxo grandor anda entre os 5 e os 10 centímetros.

Ponte de Meán

Con ésta son catro as que levamos topado en pouco tempo: unha de elas ao pé do Castro de Figueiras que forma parte da Catalogación que anda a facer o Seminario de E. Galegos de istes moimentos, outra no chamado Puzo do Inferno, en Verín, composta de catro corgos en coadro e a derradeira dada a coñecer en outra xelra e como material de unha estazón prehistórica perfectamente definida (1). Pol-o demais vense tamén acompañadas de outros signos grabados nos cons característicos do arte rupestre da nosa terra.

Mais no monte de Meán hai unha fonte e esa fonte téñ, según o pobo, virtudes medicinaes. Ela cura as doenzas dos ollos sempre e cando sexa usada seis días seguidos, unha vegada

ao abrente do día e outra ao deitarse o Sol; según outras referenzas basta só facer uso de elas antes de que saia dito astro (2).

Velaquí o que resta de un culto morto a un deus esquencido que tal vez sexa a pedra mesma que en lugar eminente foi grabada; recordo suave acochado na sabiduría popular de unha lembranza litolóxica quizavés.

Mea, Meá, Means, Mean, Meanos, Meño, Meavia, son nomes do onomástico xeográfico de Galiza que teñen un torgo común. *Mea*, que según Veree e Aguiar (3), que o toma de Boulet, téñ a significanza céltica de *vea de meta*. Nada nos suxire esta interpretación. Entroques pon outra que téñ importancia suma. Dinos que Boulet trae *Meán* significando en céltico *pedra*. En verdade que agora xa hai pra pensar de si o nome que leva o coulo llo dou a pedra que o remata. Pol-a nosa conta só podemos aportar unha observación curiosa: un grupo de cons dos que forman os baixos de Corrubedo, perto da insua de Sálvora leva o nome de *Means*. Alí están ispidos e senlleiros sin que nada os caracterice como non sexa a súa condición de irtos vencillos da tenebrosa cadea de baixos que aprisco a gorxa da Ría.

Lembremos pra remate o feito de ter aparecido caseque ao pé do Meán o epígrafe romano de que un autor dá vaga resaña, hoxe perdido (3), xuntemos todas as liñas celbes e aparecerá ante os nosos ollos o cativo monticelo trocado en lugar sagro e ante noso espírito crecido e mergullado en bréimas mistelrosas.

F. BOUZA BREY

(1) *Prehistoria galega. O Neixón* por Florentino L. Caevilas e Fermín Bouza Brey no *Boletín da R. A. Gallega*, Ano XXI, N.º 181 e seguintes.

(2) A primeira versión foime feita por Narciso Álvarez Romero de 15 anos veciño do lugar de A Torre, perto de Meán, cuxo pai Bernardo Álvarez Vázquez, carabineiro da mar levou a seu fillo Xosé de 6 anos á dita fonte curándolle unha afección dos ollos. A segunda das versións foime percusada por unhas veciñas que labrahan nos mesmos eldos do pé do monte regadas pol-a auga da fonte contándose elas mesmas de como moitas persoas van pol-a auga en garrafas pra despois aporcalas na casa e así se recomendaban a min que o fixese.

(3) Xosé Veree e Aguiar, *Historia de Galicia*, páxs. 40 e 41.
(3) X. Fernández Gil e Casal, *Avances Arqueológicos* Boletín de la A. de la Historia, T. LXVIII, 1916.

No Desterro, Da Terra Asoballada, Vento Mareiro Na Noite Estrelecida e O Bendito San Amaro

poesías do poeta da raza RAMÓN CABANILLAS Pedidos a - LAR A CRUÑA

GLOSAS HISTÓRICAS

ENTRE os restos históricos de maior importancia que dos antigos pobos se alcontran nos arredores da vila de Negreira (1) pódense nomear como mais importantes os da Ponte Pias, que a xusgar pol-a tradizón, e por algunhas notas gardadas en certos papeis co il relacionados deben influir sobremaneira na hestoria d-esta rexurdente vila, cal demostra a ponte rompida que aparece no escudo da mesma

Da nomeada ponte inda quedan algúns restos sumerxidos nas augas do Tambre (2), pretos ao lugar coñecido na actualidá por Barcas de Tomé as cals sirven de paso entre Ons e Negreira. Os fillos dos pobos mais pretos cantan encol d-este particular que tradizoalmente vense dicindo o seguinte: Probabelmente a Ponte Pias existiu con nome distinto deica o sigro primeiro da nosa era en cuia época disque apareceu unha mañan enterrada nas augas do río, xunto cos perseguidores dos discípulos do Santo Apóstole Santiago

O gran hestoriador e notabre arqueólogo Antón López Ferreiro na súa «Historia da Santa A. M. Eirexa de Santiago» fala d-esta ponte baixo o capítro de «Ponte de Ons» onde di que

- (1) A Nicrazia dos románs.
(2) O Tamáris d-outros tempos.

o nome de Pias ou Piar é moi antigo, e que ista voz galega sinifica *pila ou pilar* por cuio motivo se lle chamon Pias, sin dúbida pol-os *pilares* que d-il quedaron. D-eles ainda hai algúns restos, e créese son os mesmos de que fixo referencia no seu testamento D. Xoan Froilá Mariño no ano 1220, o cal desexoso de o facer novamente, de maneira que encima das cepas se puxeran vigas que poideran estabrecer e paso, dispuxo como última vontade que mandaba *dez casais* con tal ouxelo.

Por si isto fose pouco pra comprobar a existencia d-esta ponte inda se pode traer a conto os restos do camiño román que dende Cef-das de Reis viña preto da costa; e por a carón da veciña parroquia de Ons mátiase na de Negreira - pol-a lembrada ponte - onde liña unha encrucillada pra Compostela e outra pra Fisterra.

D-estes camiños inda quedan tamén algúns restos, e no que se dirixe a Santiago aparece no fai pouco a unha aldea moi preta uns cantos ladrillos con antigos esquitos que se atribuíron aos románs, por ser creenza xeneral que por alí están enterrados os restos d-un pobo, d-aquela época, que lle chamaban Lucrosa.

M. BERGUEIRO LOPEZ

Negreira Febrero 1927.

Arquivo filolóxico e etnográfico de Galiza

A fonte de «Ana Manana»

POIDA que sexa o Meimón un dos paraxes d'Ourense mais coñecidos pol-as suas tradições xa de carauter histórico com'a popular historia do Bispo D. Francisco Alfonso, afogado alí por Lope d'Alongos (1), e outras moitas de ladrós e asesinos (2) xa lexendareo, com'a da Virxen (3) ou a dos «Mouros encantados» (4). Entr'os diste xénero, que son moitos, citarei a da fonte de «Ana Manana»; pois anque sexa a de menos importancia, é a mais vulgar entr'a xente d'as aldeas veciñas.

Preto do cabo do Meimón, seguindo a corrente do Miño, vai un nacente d'auga d'entre

«penedo da Virxen», porque nil estaba sentada unha vez a Virxen co neno Xesús no colo. Pénsase que iste sitio é o de maior profundidade do Miño e que pol-o tanto, debia de fender moito rápido a auga; mais, como é natural, sucede o contrario, i-a xente das aldeas atribúeo á virxide das seguintes palabras pronunciadas pol-a Virxen cando estaba sentada no penedo adormecendo o Neno:

«Río Miño, val caladiño;
non me desperdes o meu Nenito».

- (1) Os romeros que van ós Milagres, ás ermitas e ó Corpus, cando chegan ó Meimón berran: ¡Morreu o Bispo! ¡Morreu! e outras moitas cousas qu'o eco vai repetindo. Non aitando a explicar iste fenómeno, atribúeno ó demo, á alma do Bispo ou ás dos qu'o mataron.

- (2) Por isto e por aparicións do «outro mundo» que se di saia alí, tense ó Meimón com'un modelo de sitios medrosos, e así, pra dicir que calquera é valente, dise qu'é home de pasar ás 12 da noite pol-o Meimón.

- (3) Hay un penedo no medio d'o río, que lle chamon o

- (4) Vense no escarpe da carretera: un xugo perfeito na feitura anque non enteiro, a pata d'un cabalo i-a cara d'un mouro, coñecido es bégons, tallado todo en pedra viva. Atribúense estes traballos a unhas mouros que vivían alí nunha caba que se abría e cerraba ó dicir unhas palabras que soyo lles sabían.

us penedos, é lado d'arriba da carretera que vai de Ourense pra Castrelo. Iste mananteale, que era a «taberna» dos labregos que iban pra Ourense, é cofecido co nome de a fonte de «Ana Manana», nome que tomou d'unha popular e vella lenda.

Alá en tempos moi remotos, un dos moitos galegos que iban á sega a Castela ó vir de volta topou no camiño c'un señore moi luxoso, o cal preguntoulle ó galego de onde era; iste contestoulle que era de Ourense. O señor preguntoulle, entón, si tiña algún coñecemento do Meimón.

— Todas as veces que lle vou a Ourense co rianxo ou pagar a renda ou a contribución pásolle por alí — díxolle o galego.

Entón o señor quitando un queixo de catro esquifas, díxolle:

— ¿Ti queres ser rico?

— Eu quero, quero; si, señor; pero...

— Pois mira — díxolle o señor — non tes mais que ir ó Meimón, i-o chegar onda unha fontela que hai n'ús penedos, ó pé do camiño betras: ¡Ana Manana! i-a terceira vez hache d'aparecer unha muller moi bonita i-elegante. Entón ti dálle iste queixo, i-ela hache de entregar parte dos tesouros que alí tén gardados.

— Si non é mais que iso...

— Tés, tamén, que gardar o sacroto e ter conta qu'o queixo lle chegue inteiro, porque senón pódeche traer moi malas consecuencias.

— ¡Iso bo é de facer!...

— Pois toma, e fai como che dixen — i-entregoulle o queixo e desapareceu.

O noso galego seguiu o camiño pr'a sua casa, bailando nun pé solo de contento... e tremando co medo de si os ladrós lle saían ó camiño e lle roubaban o queixo.

Antes de chegar ó Meimón meteuse por un atallo de car'a casa porque o desexo de abrazar á muller e bicar ós fillos sobrepuxaba ás ansias da riqueza. Mais como as mulleres son tan sabichosas, e a d'il que ó tempo andaba «d'aquela maneira», antoxóuselle sabere o que tiña envolto nun paquetiño. Ii buscou mil voltas por llo non enseñare, dicíndolle que era un encargo que se non podía ollar que siquera ii mesmo sabía o que era; i-hastra lle prohibiu que lle tocara; mais ela, sin sabel-o home, desenvolveu o paquete, i-ó vel-o queixo antoxóuselle e arrabanoulle unha esquifa.

O home colleu o queixo, sin deprocatarse do que a muller fixera, e dirixiuse con ii de car'ó Meimón. Ó chegar á fontela chamou: ¡Ana Manana! i-a terceira vez apareceu unha muller maxestuosa, que mesmo asemeillaba unha reina con cara de anxel; pero viña furiosa e preguntoulle porqué a chamaba. Contestoulle ii que lle quería dar un encargo que lle mandaba un home que ii non coñecía (e entregoulle o queixo).

— ¡Si, home, si; fíxestela boa...! Iste é o cabalo que m'había de levar a min d'aquí; mais ti fuche por meiro á casa i-a larpeira da tua muller coméulleme unha pata.

E dicindo isto pousou o queixo no chan i-ó istante se volveu un percoso cabalo branco... pero faltáballe unha pata enteiraña.

— ¡Olla pr'aquí... — díxolle ela — agora teño que quedare eiquí pra sempre, xunto cos tesouros que tamén a ti che habían de tocar... Toma ista faixa de picote e ponlla á tua muller cando sexa pra dar a luz; non che pode facer outro regalo — e co'a mesma desapareceu ela i-o cabalo.

Dispúñase ii a marchar pr'a casa; mais ocurriuselle, por meiro, envolverlle a faixa on sobreirriño qu'ali había, pra ollar que ben lle estaba. ¡A bó santo se encomendou! Aíña ben non acabou de lle dar a última volta cando xa ardeu a faixa i-o sobreiro.

Dend'entón o sobreiro non volveu a medrar mais; pois din os vellos, que sempre o acordaron tan feloso co n'ainda se pode ver oxe.

Iste foi o orixe do nome cabalístico que dend'o tempo leva a fonte do Meimón (5).

Recollida por ALEJOS ALVAREZ NOVOA

Mestre Nacional

(5) Idéntica lenda atópase n-Asturias (A Roca-Cangas de Onís, Mestas), según C. Cabal *La Mitología Asturiana, Los dioses de la vida*, Madrid, 1920, páxs 82 e 83. Tén tres elementos (especiais: a) o peisno que en terra estrana oie falar d'un tesouro no seu lugar - b) o queixo (n-Asturias, pan) que se convirte en cabalo - c) a faixa ou cintó encantado. O primeiro atópase en moitas das nosas lendas de tesouros, sen ii mais lonxe na do Castro Morgadán, no sul da provincia de Lugo, onde a un de Morgade que foi cativo d'Abd-el-Krim, dexáronlle os mouros que abonda a coa silla d'ouro do rei mouro do Castro Morgadán, pra ser inmensamente rico. O segundo ponno Cabal en relación co-as ofrendas ás fontes de que tanto fala San Martiño de Braga en *De correctione rusticorum*. O terceiro lembra o cintó que Medea regalou a Creusa amante de Xasón, e qu'a quizimou no seu pazo, e a túnica do centauro Neso na que s'abrazou Ercole. Sen d'isto queira dicir que teña n-estas lendas a sua orixe, senón que todas responden á mesma orixe común. Hai eiquí tamén o tema da curiosidade das mulleres (Psique, Elsa, de Beavante a muller de Barba Azul, a rapaza que leva o ouro dos mouros e que ó ollalo trócase en carbón, etc.) o tema da vinganza da dona encantada, e o da ocasión única pra ser desencantada.

C O N T O

A vella do aceiteiro

Era unha, mal y-unha filla e vivían solas hasta qu'á filla lle veu o tempo de casar e casou c'un mozo qu'andaba c'unha caballería vendendo o aceite pol-as portas, y-ás veces tardaba moitos días sin vir á casa. Un día qu'il marchara vender o aceite, deulle un mal á vella tan grande que morreu, solo que antes de morrer díxolle á filla:

-Istos tres mil rayás que temos na casa, mítemos na tumba que senon así que morra, sáyoche un día que estés sola na casa.

E vai a vella e morreu, y-o día que se enterrou chegou o aceiteiro á casa. Entón a filla contoulle todo ó home, o que pasara e que lle tivera que meter os tres mil reás na tumba, senon que lles saía despois de morta.

-Boeno, pois cala, que eso arrégloo eu ben - dixo o aceiteiro, que era xenro da que morreu.

As dúas da mañá, sin lle decir nada á muller, marchouse ó semiterio onde enterraran á vella, e desenterrouna, e sacoulle os tres mil rayás. Estando n-esto, sintiu un ruxido fora e quedouse caladiño. Eran os ladrós que viñan de roubar un saco de pernis donde un rico que había no pueble e escondéronos no semiterio encanito iban roubar ó cura que estaba alí cerca da igrexa.

Entonces o aceiteiro quitou os pernis do saco e meleulle a vella dentro y-el marchouse cos tres mil rayás e os pernis. D'alí a pouco viñeron os ladrós de roubar ó abade unha boa sacada de cartos, e viñeran pro atrío pra repartir o diñeiro y-ó repartilo dixo un d'eles:

-Ide agora pol-os pernis.

Trougueron o saco e pensando que sacaban un pernil, sacaron a vella.

Ó principio quedaron todos asustados, pero despois dixerón:

-Quén será, quen non será?

Hasira qu'un d'iles dixo:

-Evos a vella do aceiteiro, a que enterraron onte.

E dixerón:

-Como sería pra estar a vella no saco?

Ó fin ordearon de lla ir colgar á porta do aceiteiro.

Pr'o outro día de mañá cedo, inda mal se vía, levantouse o aceiteiro pra ir vender o aceite, e fopouse co-a vella á porta, e non sabendo que faguer con ela, atouna ón burro que tiña, e botouna car'a unha praza de meses, e conforme o burro andaba, a vella azaneaba, hasira que foron os pastores pr'o monte e viron andar aquilo nas meses, e todos cheos de medo viñeron pr'a casa dicíndolle ós pais que andaba o demo na plaza dacabalo d'un burro. Os pais creéndose nos rapaces, fíronse onde o abade pra que llo fose desconxurar.

O abade era coxo e tuvo qu'ir acabalo d'unha burra e a xente da parroquia acompañándoo; todo o camiño lle foi dicindo á xente:

-Mirai, así que cheguemos alá, eisi qu'eu mire s'é o demo, heino desconxurar e a todas as palabras qu'eu diga, vos decir sempre amén.

Chegaron alá e entraron ás meses, y-o abade iba diante acabalo da burra. O burro ó ver a burra botouse atrás d'ela. O abade ó vir aquilo atrás d'il, empezou a berrar:

-Aí, sacristán, que me leva o demo!

I-a xente conteslaba:

-Amén, señor abade, amén! (1)

(1) Hai aquí elementos e temas que s'atopan n'outros moitos contos da nosa Terra e do folk-lóre universal. O final é unha variante do que publicamos co título de *Qu'as leva o demo!* no número procedente de Lampaza, concello de Rairiz de Veiga, na Limia. O engano feito ós ladrós repírese moito no noso folk-lóre en formas ben variadas. O irille poñer na porta o cadavre da sogra, e botalo il logo montado no burro, non deixa de sembear o conto do xorobado das *Mil e unha noites*, lare conto e os seguintes están recollidos verba por verba, según o informador, que é d'alí, os ouvíu referir, sen que nós tenhamos coleccionado mais que lixeiramente a ortografía por mor da claridade pr'o lector, aunque deixando todo o demais así e coma rol-o deon, pra conservarlle a gracia. O galego é incorreito de léxico, mais está ben de construción. *Plaza Chaman* na Limia é un cecho grande de terra, e pan ou a palacas ou millo, que sendo de varios donos, e acotado, non están as leiras tapadas con sebes nin muros nin outra cousa. Confróntese co francés: *place*, sitio.

M E R Q U E V O S T E D E
S Í N T E S E X E O G R Á F I C A D E G A L I C I A
por Ramón Otero Pedrayo

Hos homes, os feitos as verbas

CABANILLAS E COTARELO
NA REAL ACADEMIA HESPA-
NOLA.

NÓS dalle o parabén de todo curazón ós seus dous ilustres e queridos colaboradores, pol-a distinción que lles fixo a Real Academia Hespañola ó levalos ó seu seo coma repersentantes da nosa fala e das nosas letras.

Nomes hai tempo consagrados dentro e fora de Galiza, nin un nin outro precisaban de consagración oficial ningunha pra levaren a admiración e a benquerencia de todol-os galegos que leen, e de todol-os non galegos que s'intresan pol-a nosa cultura. Mais así e todo - e sexan coma sexan os pensamentos que se teñan encol da comenencia e da oportunidade d'unha repersentación de Galiza na Academia da lingua castelán - o feito de vermol-os nosos valores mais enxebres e mais outos recoñecidos e elsaltados pol-os estranos, non pode por menos d'aprecer a todol-os bós fillos da Terra.

D'iste xeito, NÓS, qu'a mais d'eso ten cos dous ilustres eleitos fortísimos vencellos de fraternidade e ten coma seus todol-os seus triunfos, gábase d'iste novo qu'agora obliuiron, e súmase ós agasallos e festexos que coiste gallo lles rende Galicia.

O HOMENAXE A CURROS EN CELANOVA.

TEMOS elquí falado xa da Sociedade Cultural Curros Enríquez de Celanova, e do seu labor de cultura popular. D'esta Sociedade foi a idea e a organización do sentido homenaxe que pol-as Marzas rendeu aquela vila ó seu mais precioso fillo, o gran poeta da *Virxe do Cristal*. Non imos dar noticia do qu'os nosos lectores saben xa pol-a imprensa toda de Galiza.

Hoxe qu'a nosa Terra volve de feito á conciencia de si mesma, Celanova, sumándose ó movemento, ergue com'executoria ilustre o nome do seu Poeta, e vai erguer un moimento que diga a todos qu'elí naceu o mais popular dos vales galegos e un dos mais repersentativos.

LETRAS D'AFORA

ALLEN, de VALERY LARBAUD.

TERO o mapa de Francia sob'a mesa; demasiado xeométrico, cristalizado, cartesiado, mais logo baixo o panel d'abellas dos departamentos, locen páledamente as grandes rosas

do bouquet francés (Céltiga, cielos cabaleiros-cos, *Gesta Dei*, Abelardo, Sorbona) despelteado com'o d'Ofelia, no Rhin e na orla escumosa do mar. Nivernais, Charolais, Bourgogne, Normandie, Berry. O Valois pequenina «coccinelle» heráldica. Pois car'unha das rosas mais sinxelas i-olentes (as froles dos canzonceiros e das gestas estaban ben lonxe da métrica sabida dos xardís: «Plantagène», «lys», a rosa sen complicacións químicas, símbolo dos benedictinos) lévanos Valery Larbaud, nun feliceiro viaxe: ó país de Borbón. Châmallo o país d'Allen. Allen foi a divisa da orde do escudo d'Ouro, fundado pol-o duque Lois II no 1366 á volta da súa prisión inglesa. N-un fermoso auto azado com'unha libélula, vai Valery c'un poeta, un editor sutil, un rapaz rico. É gostoso sentir comos istes finos parisienses van mozos, espranzados e lembradores. Queda ben lonxe aquí desprezo pol-a Provinza! Dixen mal: falan da rexión, e Valery eisalta a súa (tamén foi a de Banville) hasira telmar facela ceibe pra espallar ó lonxe o zume d'aquíl torrón «Toujours ce bleu de la montagne bourbonnaise à l'horizon» e «l'unité qu'il y a dans la lumière de chaque journée, le calme». Valery, soña facer do seu ducado un Weimar con grandes concertos, perfeitas edicións, espírito ceibe pol-a súa autonomía, n'un sistema imperial. Carlos III, o derradeiro duque non foi un treidor, di Valery. Treidor o condestable morto en Roma? Era libre pra darse ós amigos que lle conviñer coma soberán d'un país de seu.

Felicitelas estas trinta e oito páxinas de conversa a 85, a 90, a 100 kilómetro por hora.

LE TEMPS RETROUVÉ, de MARCEL PROUST.

DO «coté de chez Swann» ó «coté des Guermantes» foi Proust espallando pra ollalas millor as almas de certos xeneracións e de certos círculos. Espallándoas en finas e grandes louxas com'os seu párrafos tendidos. Epidermis das capas fondas do espírito cravadas e postas a secar igual que fan os cazadores cas peles das bestas. Proust tivo o segredo de gardar o tempo nos resultados enormes dos seus estudos, incomparable esforzo d'atención, ouxetividade completa, pois apenas sabemos nada do autor, inda que fale moito de si! Agora, no *Temps retrouvé* estamos lonxe da prolixidade que fixo de *Sodoma e Gomorra* unha cousa equivalente ó *Sigfrido* pr'os primeiros wagnerianos. Camínase mais axiña, entra un balbordo d'afóra: a guerra.

HUMANIDADES NOVAS E VELLAS

Un catálogo de librería fai soñar na felicidade seguinte: moitos miles de francos, moitas horas ceibes no silencio d'un grande pazo. Pr'os novos? Sí, un pouco, todo o posíble, mais... coma acostuma a dicir o noso gran Risco.

É sempre un marxe pr'as humanidades vellas e novas, agora presentadas n-unha serza las editorial. Os produtos de moitas edicións volveron ós clásicos moito da súa mocidade cronolóxica. Son os mesmos Homeros o de Hermsilla, o de Leconte, i-o de Berad?

Pr'os clásicos novos (por eix. os románticos) non tendo a man as primeiras edicións, é un prazér recorrer ás derradeiras. Hoxe estúdase amorosamente o romanticismo. Xurden rondas garimosas de poetas menores. Hai que luxir das crasificacións e das edicións da fin do XIX; parés que houbo entón un desexo inocente cicais, mais qu'estaba no tempo, de facelo todo ruín.

•ULYSES• NA YANQUILANDIA

Pol-o d'agora nin os libros nin os viños non milloran cruzando o Atlántico. Gracias sexan dadas a Dios por deixarnos na nosa casa preto dos nosos pipotes. Nos E. E. U. U. (non podemos honradamente dicir por eix. «entr'os americanos», xa qu'os americanos son os indios i-os indios non leen; sabían todo o preciso de memoria e d'instinto) as Universidades aquelas de tanto luxo aséptico que non consisten o *gaudeamus* escolástico, tampouco gustan d'risada do arcebispo, de Cervantes ou de Rabelais. Ali os graves corpos docentes pecan decentemente contr'o espírito. Agora unha revista de New-York publica un *Ulyses* que no lo coñece o Joyce que o criou. Parés que moitos intelectuais da Europa preparan unha campaña sobrilistas cousas. Qu'anden con ollo, non sea o dano que manden o ministro pra cobrar os cartos...

R. O. P.

LIBROS

ÉTICA Y METAFÍSICA, por J. V. Viqueira, Madrid, 1926.

A Sra. Viuda do que foi noso ilustre e querido colaborador Johan V. Viqueira, publicou esta obra póstuma do inequicente mestre e compañeiro.

Son apuntes de clase, collidos por un discípulo, asegúñase as explicacións de Viqueira, revisadas por iste, e enrequecidas con notas qu'il deixou. Houberan sido o xermolo d'unha obra grande. Componse en realidade de tres partes, que non son soementes o que reza o título: *Lecciones de Ética*, con dous apéndices:

El libre albedrío e El principio supremo de la moral, Metafísica e Introducción elemental a la teoría del conocimiento. A Ética ten 17 leccións, a Metafísica 5, dedicadas ós problemas fundamentais (problema da y-alma problema da realidade derradeira, problema da relación da y-alma co corpo e problema da evolución) e a teoría da conciencia, catro capítulos.

Neokantiano, ou por millor dicir post-kantiano - no senso de ter sempre en conta a crítica Kantiana, anque se faga ben cargo das súas dificultades, e veña a estimala en certo modo superala - Viqueira semella achegarse por unha vez ao realismo crítico (August Messer, a quen sigue principalmente na Ética) e por outra á fenomenoloxía de Husserl, o qual non está rifado. Viqueira que percorreu moitas Universidades d'Alemaña, estaba ó corrente de todo movemento filosófico contemporáneo, e como ademais era un gran pedagogo, non illa como outros solen ter, unha ciencia pra si e outra pra cátedra, por mais qu'esta fose elemental e propedéutica, senón que levaba as súas explicacións, en xeito claro, sinxelo e axitado á intelixencia dos rapaces todo o novo que iba dependendo total-as novas prespeccións que se l'abrían diante do espírito. Puña os problemas ó día.

Cando fala do principio supremo da moral, semella tamén notarse n-il a influencia de Francisco Brentano, a quen hoxe dan moito tino, e que foi mestre de Husserl. Brentano xustificou tamén co testemuño da conciencia o dereito natural, contra Ihering, e a moral. Viqueira fai tamén xuez, coma Kant, á conciencia, modificando a fórmula do imperativo categórico asegúñase o pensamento romántico post-kantiano, e dando a razón n-esto tamén ós irracionaisistas. Cicais vacila un pouco na apreciación da vida coma valor supremo, o qual ven a pór, non sei si con moita firmeza na personalidade moral.

A influencia do temperamento galego no pensamento do Viqueira non é moi doado vela n-un libro d'iste xeito, que sendo libro pedagógico, ten que ser sistemático por forza e non deixa tanta liberdade coma si fora de exposición pura. Cita algunha vegada a Leonardo Coimbra, filósofo parente pol-o seu pensar da vaguedade panteístea do poeta tamagano Teixeira de Pascoaes, galego no seu idealismo a un tempo bretemoso e plástico. Ben é certo qu'o noso pensamento filosófico, espresado na poesía, no folk-lore, na mesma conduta, esta aínda por estudar.

A filosofía é disciplina que ten ante nós moitos afeizoados. Todos faguemos filosofía sempre que nos cadra. O que nos falla precisamente é *disciplina, método, rigor*, contar un pouco ó falar por falas. Pra elo veñen ben libros com'o do Viqueira.

V. R.

LAS CIUDADES ISLÁMICAS.
DANIEL MARTÍNEZ FERRANDO.
Editorial Cervantes Barcelona.

ESTE bó amigo noso e da nosa terra, valenciano esgreivo, acaba de publicar un novo volume moi xeitoso baixo o rubro devandito. Daniel Martínez Ferrando, autor das obras tan notables como «Las ciudades del camino», «Guía sentimental de Mallorca» e «La conversión de Ben Amadi», agora cō novo libro «Las ciudades islámicas» (Pelengrinaxe sentimental pol-a Turquía, a Siria e o Norte africano) sobe un escalón mais no camiño da súa xusta sona de brillante literato, no que vai acochado un requintado poeta.

Daniel Martínez Ferrando é un grande coarista levantino. Ollao todo con retina de pintor valenciano. É pol-o mesmo, axéitase, coma poucos, pra interpretar a i-alma do Oriente. Antre os contados escritores viaxeiros que existen na Hespaña, o noso amigo ocupa un dos mais quitos postos.

Sabe ollar ben as cousas; decátase do seu ser e acerta a pór a súa grande cultura ó servizo da súa pruma lixeira e brillante. «Las ciudades islámicas», como os seus libros denanteriores, léñse con moito agrado. Daniel Martínez Ferrando é un triunfador na República das letras.

A. V.

AS NOVELAS "LAR"

A PECADENTA SILENZOSA,
novela de MANUEL BERGUEIRO LÓPEZ.

É unha historia d'amor con moitas digresións episódicas, ben desenvolvida e ben levada, aunque desenlazada un pouco a prisa de mais. A historia sofre unha cris indicada pol-o autore, antro capítulo X e o XI, e outro antro XI e o XII. O Sr. Bergueiro revélase com'un costumbrista sinxelo e natural. Tamén lle temos que gabar a escolleita do tido, que evoca moito e sona moi ben.

O VIGAIRO, de
FILGUEIRA VALVERDE.

ESCRITA n-un galego requintado e por veadas difizle, é o poema simbólico de Pontevedra e da Moureira, o poema da dinidade, da fidalguía plebeia da nosa xente mariñeira, que co-a labrega é o Sal da terra: democracia e tradición, a y-alma da raza. O Vigairo é tamén a persoificación das virtudes ancestrais; os seus pensamentos e as suas verbas son a executoria moral do pobo. En poucas liñas, o pasado todo de Pontevedra ponse diante dos nosos ollos n-unha síntese de xeito romántico. Pol-o demais, na noveliña pouco pasa: non pasa mais qu'o que ten que pasar pra qu'o Vigairo s'erga diante do leutor de corpo inteiro con nobreza e eixempridade.

REVISTA DEL CENTRO GALLEGO
Montevideo, Diciembre. 1926.

SEQUE ista revista, ben concordante co rexionalismo sano y bien entendido, que por eiquí padecen algunhas personas e algunhas publicacións, a súa laboureira centralista e allea por comprobeo ás verdadeiras arelas de Galiza.

Ven adicado iste número principalmente ó segundo curso de conferencias do Centro Gallego, que rematou c'un auto de confraternidade ibero-americana consistente n-un champagne de honor que tivo unha cabecera, co seu correspondente discurso a cárego do Dr. Sánchez Mosquera, discurso do qual non podemos menos de copiar o seguinte párrafo:

«El Centro Gallego es un templo levantado en Montevideo para honor de Galicia española. Significa para los gallegos, lo que significaba en Delfos para los helenos el templo de Vesta».

Lido o qu'antecede, compre preguntar que Universidade doutorou ó Sr. Sánchez Mosquera e adevirir ó mesmo tempo ó arriscado orador que os helenos tiñan tanto que ver con Vesta coma temos nós cos churingas australianos, e que en Delfos, sede da Pythia, e lugar d'adivinhación, endexamais s'imisculu o culto de Vesta, numen escrusivamente romano.

Pol-o demais, a nós tennos sin coidado que o Gobierno hespañol faga ó Sr. Sánchez Mosquera cabaleiro de calquera orde e inrusive que o nomee vestal honorario, mandándolle ó mesmo tempo un abano pra qu'axude alcender os lumes patrioteiros.

NAÇÃO PORTUGUESA
Serie IV num. I, tomo I.

Trai: *Vigilia de armas*, por M. M. - *Un romántico esquecido*, por Antonio Sardinha. - *O espírito medieval e o espírito humanista*, por o Dr. Ferreira Deusdado. - *A batalla de Ourique*, pol-o General Victoriano José César. *A India e o ciclo da Pimenta*, por J. Lúcio de Acevedo. - *O feito da Carta*, por M. de Oliveira Lima. - *Ecos*. - *A trave das revistas e dos jornais*. - *Na Feira das Letras*.

Un soio comentario a iste número: Irmans Integralistas portugueses: ata cando van seguir dando tino a certas xentes de Madr? Ou é que non se decataron aínda de que certos agarimos son agarimos de Xudas que certas voces son voces de sirena? Teñan mau e non dean creto ás cantigas roucas de que non quer ver no Mediterraneo outra cousa que un romanismo imperialista e trasnoitado.

LA GACETA LITERARIA - 2º núm.

Mais informativo qu'o primeiro e pol-o tanto mais valioso, en *Postales ibéricas e Postales internacionales* Un Noiturno de Blanco Amor. Moita literatura americana. Algús orixinás.

Imprenta LAR. Real, 36 - 1º. A Cruña

SANATORIO QUIRURJICO

DIREITORES

Manuel Peña Rey

Ginecologia e Partos

José Mosquera Blanco

Cirurgia geral
Especialista na gorxa, nariz e ouvidos

Situado fronte á Alameda do Cruceiro, ten todas as condicións precisas.—Practicase toda clase d'operacións.—Dotado de todos os
adiantos que pide a actual Cirugia.—Modernas instalacións de RAYOS X pra diagnóstico e RADIOTERAPIA superficial e fonda
con voltaxe de 250.000 voltios.—Aparello de Diatermia pra tratamento de Abscessos, procesos inflamatorios, reumatismo, etcétera.
Lámpara de cuarzo pra sol d'ultravioleta pra tratamento d'escrofulosa, raquitismo, alopecia, eczemas, etcétera.
Admítese embarazadas, e cóntase con material esterilizado pra fora da cidade en casos d'urxencia.—Poden colaborar en
todos os compañeiros, previo consentimento dos directores.

BODEGAS GALLEGAS PEARES E OURENSE

Vinhos finos de mesa: Tinto TRES RIOS. Blanco BRILLANTE. LOS GALLEGOS blanco e tinto
Macía e Valeiras. Apartado 18--Ourense

F. ROMAN E SACO

DROGUERIA

e FARMACIA

Pereira, 19

Teléfono 28

OURENSE

LUIS FÁBREGA

Drogueria e Farmacia

Progreso esquina a Luis Espada

OURENSE

MERQUE VOSTEDE

Plumeiros RAFIUM

De mais dura qu'os de pruma e limpa millor
Véndense en todos os establecimientos do ramo

Andrés Perille - OURENSE

Dr. MOSTEIRO

MÉDICO ODONTOLOGO

Medicina e Cirugia da boca -- Electricidade -- Rayos X

A Clínica Dental mais completa de Galicia

SÁNCHEZ BREGUA, 5-1.º

A CRUÑA

Augas bicarbonatado-sódicas de
M O N D A R I Z

FONTES DE GANDARA e TRONCOSO
Propiedade dos FILLOS DE PEINADOR

MONDARIZ—BALNEARIO está situado a 35 kilómetros de Vigo e a 20 das
estaciós de Porriño e Salvatierra de Miño

O Hotel do Estabrecimento está aberto do 1.º de Mayo a 31 de Octubre